

8. Stawiński W. (red). "Dydaktyka biologii i ochrony środowiska" PWN. Warszawa – Poznań. 2000.

9. Ważyński B.,: Metody edukacji przyrodniczo-leśnej" [w:] Współczesne zagadnienia edukacji leśnej społeczeństwa. Leśny Zakład Doświadczalny SGGW. Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej. Rogów 1997.

10. Zaręba R. Puszcze, bory i lasy Polski. PWRiL. Warszawa 1986.

УДК 551.482 *Проф. Януш Гудовські, д-р. габ. – Варшавський університет;
мол. наук. співроб. Ю. Нестерук – Ін-т екології Карпат НАН України*

ФЕНОМЕН ВИТОКІВ ДНІСТРА (ДЕЯКІ ДОПОВНЕННЯ ДО ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ДНІСТРА)

Подається короткий нарис історії досліджень витоків Дністра. Викладена історія дискусії про основне джерело цієї ріки.

Ключові слова: витoki Дністра, потік, притока.

*Prof. Janusz Gudowski – University of Warsaw; Yuri Nesteruk –
Institute of Ecology of the Carpathians, NASU*

Phenomen of the Dnister head streams (Some remarks to researches history of Dnister river)

The paper gives a short description of the head stream of the Dnister river. History of the discussion about the main source of the river is presented.

Keywords: head stream of the Dnister River, stream, tributary.

Визначення географічного розташування витоків Дністра є своєрідним феноменом. Джерела ріки знаходяться при головному європейському вододілі, поблизу верхів'їв ще двох інших великих рік – Вісли і Дунаю. Витоки Дністра й витoki Сяну, басейн якого належить до Балтійського моря, знаходяться на відстані близько 20 км. Окрім цього, за 6 км від джерел Сяну, на південних схилах Ужоцького перевалу бере початок Уж, який відноситься до басейну Дунаю. На віддалі 6 км від джерел Дністра пропливає Стрий – найбільша права притока Дністра.

Довгий час серед географів не було однастайності стосовно витоків Дністра. Найперше про це зазначив Геродот, який у четвертій книзі своєї "Історії" зазначив, що Тірас (Дністер) "пливе з півночі й бере початок з великого озера, що знаходиться на межі земель скіфів і неврів" [1]. У примітках редактором зазначено, що Геродот був переконаним у тому, що всі найбільші ріки Скіфії брали початок з великих озер. На наше глибоке переконання, до Геродота у цей час потрапила інформація про озеро у верхній течії долини Дністра, у місці впадіння р. Верещиці. Великі самбірські болота у розширеній ділянці долини Дністра є нічим іншим, як евтрофікованим озером. Як відомо з палеогеографічних досліджень, у середньому голоцені (атлантична епоха за схемою Блітта-Сернандера, прибіл. 5,5 тис. р. тому) клімат Європи відзначався вищими температурним режимом й вологістю (цей період іноді називають кліматичним оптимумом). Пізніше, із глобальним похолоданням, сповільнилося живлення озера й воно поступово перетворилося на велике болото із потужним торфовим покладом.

Інші давні географи й мандрівники – Страбон, Птолемей, Йордан, Костянтин Багрянородний та ін. теж згадували Дністер у своїх працях, але всі ці дані стосувалися нижньої його течії. Ця частина долини Дністра уже в античні часи була добре знаною античним мислителям, з огляду на те, що у Північному Причорномор'ї вже існувало ряд міст – колоній. Саме антична назва ріки дала назву Тірі – давньому поселенню у гирлі Дністра, перші згадки про яке сягають перелому VI і V ст. до н. е. Єдиний географ – Страбон – у другій книзі "Географії" зазначає, що "витоки Дністра не є дослідженими" [3].

У своїй праці В. Поль [7] зазначав, що "давніші географи звично, були впевнені, що Сян, Дністер й Тиса беруть початок з одного місця й зазначають його як гору Бескид". "Давнішими географами" був фактично священик Б. Хмельовський, автор першої польської енциклопедії "Нові Афіни чи Академія всіх сенсацій" (1745–1756), відомої великою масою неточностей. Невідомо чому, але В. Поль не взяв до уваги "Рочнікі" Я. Длугоша, де було зазначено, що "джерело Дністра знаходиться у горах Сарматських поблизу замку Собень у Перемишльській землі".

У 1803 р. на витоках Дністра побував Ю. Рогер – краєзнавець, професор Львівського ун-ту. У виданій 1804 р. його праці "Bemerkungen auf einer Reise..." [8] бачимо автора із караїмським провідником біля струмка Дністра, що пливе попри село біля підніжжя гірського хребта. Ю. Рогер побував у Лімній і Дубовому, де місцеві жителі вказували на початок Дністра. Автор був помилково упевнений, що цей доплив саме й є основним струмком Дністра, який, незважаючи на те, що був коротшим від осьового допливу, справляв враження повноводнішого. Так само й В. Поль, який був першим, хто у 1840-1844 рр. провів систематичні дослідження верхів'я Дністра, був переконаний, що початком цієї великої ріки є саме Дністрик Дубовий: "... через чотири милі гірської мандрівки від перевалу Бескид потрапляємо у село, зване Дністриком Дубовим, й тут б'ють джерела Дністра вже на нижчих заліснених вододілах". В. Поль побував у цій місцині кілька разів, а його описи природи цих місць і побуту місцевих жителів повинні були б увійти до праці "Географія та етнографія Польщі", однак рукопис ученого безслідно пропав під час повстання 1846 р. На щастя, "Опис Дністра" В. Поль встиг опублікувати у "Рочніку Наукового Товариства з Університетом Ягеллонським" [7], звідки й подані наведені вище цитати.

Необхідно також зазначити, що подібні сумніви, як у випадку Дністрика Дубового, стосувалися також інших, значно більших приток Дністра, як Стрвяж і Стрий. Ці гіпотези існували ще на початку XX ст. На підставі порівняння приток й аналізу гирл цих двох рік стверджувалося, що Дністер необхідно вважати притокою то однієї ріки, то іншої.

Наприкінці 1870-х років появились перші топографічні карти території й це стало поштовхом до вирішення цього питання. На знаходження витоку Дністра саме на схилах Розлуча над Вовчим уперше аргументовано вказав у 1878 р. К. Беноні – професор Львівського ун-ту [5,6], автор кількох видань "Географії Австро-Угорської імперії", "Ілюстрованого географічного атласу" й ряду підручників для шкіл та гімназій, виданих німецькою та польською

мовами. Зазначені К. Беноні дослідження з визначення витоків Дністра у 1905 р. підтвердив С. Рудницький – геоморфолог і класик української географії. Він зазначав: "Жерела ріки Дністер клали давніші географи мабуть за Вінкентієм Полем у Дністрику Дубовому. Цей погляд удержувався довгі літа, хоч Беноні вже у 1879 р. доказав, що властиво джерела Дністра належить шукати коло села Вовчого" [2].

У часи С. Рудницького і вовчинецький потік (тобто власне Дністер), і потік із Дністрика Дубового (тобто Дністрик Дубовий) місцеве населення називали Дністром. Але, за переконанням С. Рудницького, і картографічний матеріал, й обстеження околиць показують, який потік є основним, а які – другорядними, тобто, притоками Дністра. С. Рудницький так пояснює ситуацію стосовно справжнього джерела – витоків Дністра. На його думку, головного джерела Дністер не має. У безпосередній близькості від джерела у Дністер впадає з десятків потічків, як лівих, так і правих, приблизно однакових за довжиною й водністю. Тому правильніше сказати, що С. Рудницький підтвердив власне водозбірну лійку, в якій знаходяться витoki Дністра.

Джерело, яке можна умовно вважати за головне джерело Дністра, знаходиться на схід від с. Вовче, на південно-західному схилі хр. Розлуч і віддалене від г. Розлуч (933 м – найвища точка на хребті) приблизно на 1300 м у пн-зах – зах. напрямку. С. Рудницький подав знаходження основного джерела Дністра на висоті 850 м, тоді як К. Беноні [6] – на висоті приблизно 910 м, що на 200 м вище, ніж витoki Дністрика Дубового. Різниця у висоті розташування джерел Дністра пояснюється, очевидно, різною водністю років, коли проводили свої дослідження В. Поль і С. Рудницький, й, відповідно, різною висотою знаходження підкорових джерел. За останніми даними джерело, яке вважається основним витком Дністра, розташоване на висоті $818^{\pm 2}$ м н. р. м. (відлік Лабораторії інформаційних технологій у географічному краєзнавстві ЛНУ ім. Івана Франка). Неподалік цього місця (на відстані 0,5 км) проходить вододіл між витками Дністра й притоками р. Яблуньки, яка відноситься до басейну р. Стрий.

Витoki Дністра знаходяться у місці, де проходять межі виділів багатьох районувань – геоботанічного, флористичного, ландшафтного, геоморфологічного тощо. Цей регіон відзначається великою біотичною різноманітністю. За даними наших досліджень, у Верхньодністровських Бескидах зростає щонайменше біля трьох десятків видів рослин, які занесені до Червоної книги України [4]. Ряд видів знаходяться у Бескидах на межі свого ареалу. Тому місце витоків Дністра повинне бути приєднане до регіонального ландшафтного природного парку "Верхньодністровські Бескиди", що сприятиме здійсненню програми екологічного моніторингу й оптимізації гідрологічного режиму у верхній частині долини Дністра.

Література

1. Геродот. Історії в дев'яти книгах. – К.: Наук. думка, 1993. – 575 с.
2. Рудницький С. Знадоба до морфології карпатського сточища Дністра// Зб. матеріалів. – природописн. – лікарс. секції НТШ, т. 10. – Львів: НТШ, 1905. – С. 1-85.
3. Страбон. Географія. В 17-ти кн. – Л.: Наука, 1964. – 943 с.

4. **Червона книга** України. Рослинний світ/ За ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка. – К.: Українська енциклопедія, 1996. – 608 с.

5. **Benoni K.** Ueber die Dniestrquellen und die Thalbildungen im oberen Dniestr- und Strwiązgebiete// Mitt. der kais. und köng. Geographischer Gesellschaft in Wien. – 1879. – 22. – S. 129-144, 225-237.

6. **Benoni K.** O górnym obszarze Dniestru i Strwiąża pod względem morfologicznym// Spraw. dyrekcji wyższej szkoły realnej we Lwowie. – Lwów. – 1880. – 14. – S. 3-16.

7. **Pol W.** Opis Dniestru// Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagellońskim złączonego, т. 21. – Kraków. – 1852.

8. **Rohrer J.** Bemerkungen auf einer Reise von der türkischen Gränze über die Bukowina durch Ost und Westgalizien, Schliesen und Mähren nach Wien. – Wien. – 1804.

УДК [502.4:502.7](075.8)Д 13

Доц. Л.С. Югличек – Хмельницький
національний університет

ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА МАЛОГО ПОЛІССЯ

Екологічна мережа Малого Полісся буде охоплювати площу від Рави Руської на заході до Шепетівки на сході. Екомережа Малого Полісся повинна включати три екологічні ядра (Мальованське, Острозьке, Стирське), 4 екологічні коридори і буферні зони, (території, що захищають екологічні ядра і екологічні коридори). Коридор широтного спрямування – Малополіський. Коридори меридіального спрямування – Західно-Бузький, Стирський, Іквоцький. Передбачається, що Мале Полісся буде важливою частиною екологічної мережі.

Ключові слова: екомережа, Мале Полісся, екологічне ядро, екокоридор

Doc. L.S. Yuglichek – Khmelnytskyi national university

The ecological network of the Male Polissia

The ecological network of the Male Polissia will cover an area from the Rava-Rusca in the west to the Schepetivka in the east. The econetwork of the Male Polissia must involve 3 ecological kernels (Malovanca, Ostrog, Stir), 4 ecological corridors and buffer zones (the territories that do signify a defense for ecological kernels and ecological corridors against environmental influence). The latitudinal corridor is Male Polissia corridor (forest). The meridional ecocorridors are the next: corridor of the Western Boug, corridor of the Styr, corridor of the Ikva. Male Polissia is supposed to be an important part of the national ecological network.

Keywords: Ecological network, Male Polissia, ecological kernel, ecological corridor.

З метою збереження всього біологічного та ландшафтного різноманіття створюється екологічна мережа – територіальна система природних об'єктів.

Побудова національної екомережі неможлива без урахування природних особливостей регіонів. Серед ряду регіональних екомереж, які планується створити на Україні, велике значення має Малополіська.

Мале Полісся розташоване на заході України у вузькій зниженій смузі між Волинським та Подільським лесовими плато, яку промили льодовикові води Дніпровського зледеніння. Геоструктурно територія приурочена до Волино-Подільської монокліналі. Це плоскохвиляста рівнина, майже суцільно замкнена навколишніми височинами. На півночі Мале Полісся оточене Волинською височиною, на південному заході – Розточчям, на півдні – Гологоро-Кременецьким піднятим краєм Подільської височини [2].

Рельєф території пластово-аккумулятивний алювіально-водно-льодовиковий – це внутрішня понижена рівнина, що тягнеться від Шепетівки на захід